

İsmail
Habip
Sevük

mukayese edilerek anlatılmaktadır. Bazı sübjektif değer yargılarından dolayı eser Fazıl Ahmet (Aykaç), Sabri Esat (Siyavuşgil), Mehmed Rauf, Ahmed Hâşim ve Cenab Şahabeddin'in de katıldığı tartışmalara yol açmıştır. 4. *Edebî Yeniliğimiz*. Marif Vekâleti'nin isteği üzerine *Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi*'nin birtakım ilâvelerle yeniden basımıdır (I-II, Ankara 1931-1932). Daha sonra eser bazı kısaltmalarla ve "Edebî Neviler" bölümünün eklenmesiyle tek cilt halinde yayımlanmış (İstanbul 1935), *Yeni Edebî Yeniliğimiz* adıyla da basılmıştır (1940). 5. *Neler Dediler: Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi Hakkında Tenkitler ve Cevaplarım* (İstanbul 1928). Eserde Fazıl Ahmet, Ahmed Hâşim, Mehmed Rauf, Muzaffer Hamit, Reşat Nuri (Güntekin), Yusuf Nazir ve Cenab Şahabeddin'in yazıları ile İsmail Habip'in Mehmed Rauf ve Cenab Şahabeddin'e verdiği cevaplar yer almaktadır. 6. *Tuna'dan Batıya* (İstanbul 1935). 1934 yazında üç buçuk aylık bir Avrupa seyahatine çıkan yazarın *Cumhuriyet* gazetesinde "Avrupa Yolundan Notlar" başlığı altında yayımladığı seyahat intibalarının kitap haline getirilmiş şekli olup basında yankı uyandırmış ve biri tarihsiz üç baskısı daha yapılmıştır (1944, 1987). 7. *O Zamanlar (1920-1923)* (İstanbul 1937). *İzmir'e Doğru, Açıksöz, Yeni Gün ve Hâkimiyet-i Milliye* gazetelerinde çıkan Millî Mücadele yazılarından bir kısmını ihtiva etmektedir. 8. *Atatürk İçin* (İstanbul 1939). Başta *Cumhuriyet* gazetesi olmak üzere çeşitli süreli yayınlarda neşrettiği Atatürk hakkındaki yazılarından oluşmaktadır. 9. *Avrupa Edebiyatı ve Biz* (I-II, İstanbul 1940-1941). Eserde başlangıçtan 1940 yılına kadar Avrupa edebiyatıyla Türkler'in İslâm medeniyetine girdikten sonraki edebiyatları ve Avrupa Ortaçağı ile İslâm medeniyetinin teşekkülü mukayeseli olarak anlatılmaktadır. Özellikle Batı dillerinden yapılmış, oldukça zengin açıklamalı tercümele bibliyografyası eserin önemini arttırmaktadır. Yazarın İslâm medeniyeti hak-

kındaki tesbitleri Eşref Edip'le aralarında şiddetli bir kalem tartışmasına yol açmıştır. 10. *Edebiyat Bilgileri* (İstanbul 1942). Divan edebiyatı, halk edebiyatı ve yeni Türk edebiyatının manzum ve mensur türleriyle vezinler ve edebî sanatlar üzerinde durulmaktadır. 11. *Yurttan Yazılar* (İstanbul 1943). Adana'da çıkardığı *Maarif ve Memleket* dergilerindeki yazıları ile 1936 yazında yaptığı, yurt gezisiyle ilgili intibalarını içermektedir. 12. *Türk Güreşi* (İstanbul 1948). 13. *Dil Davası* (İstanbul 1949). 1948-1949 yıllarında *Cumhuriyet* gazetesinde yazdığı on dokuz yazının birtakım ilâve ve değişikliklerle bir araya toplanmasından oluşmaktadır. 14. *Tanzimat Devri Edebiyatı* (İstanbul 1951). Liselerin üçüncü sınıfları için ders kitabı olarak hazırlanmıştır. 15. *İkbal Hakkında Konferanslar* (İstanbul 1952). Muhammed İkbal'in 14. ölüm yıl dönümü münasebetiyle Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti'nin 21 Nisan 1952'de İstanbul'da düzenlediği konferansta Ali Nihad Tarlan, İsmail Habip Sevük ve Abdülkadir Karahan'ın yaptığı konuşmaları ihtiva etmektedir. 16. *Mevlâna* (İstanbul 1954). XI-XIII. yüzyıl Türk edebiyatı hakkında kısa bilgiler verildikten sonra Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin hayatı ve eserleri anlatılmakta, bazı şiirleri tahlil edilmektedir. 17. *Yunus Emre* (İstanbul 1955). Eserde Yunus Emre'nin şiirlerinden seçmelere de yer verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İsmail Habip [Sevük], *Neler Dediler: Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi Hakkında Tenkitler ve Cevaplarım*, İstanbul 1928; Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler* (haz. Zeynep Kerman), İstanbul 1969, s. 457-462; Nezahat Özcan, *İsmail Habip Sevük: Hayatı ve Edebiyat Tarihi* (doktora tezi, 1999), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; *Ruşen Eşref Ünaydın'dan Hasan Âli Yücel'e "Diyolar ki" İçin Bir Mektup* (haz. Nuri Sağlam), İstanbul 2001, s. 32-34; Zeki Gezer, *İsmail Habip Sevük'ün Hayatı ve Eserleri* (yüksek lisans tezi, 2001), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; İsmail Hakkı Baltacıoğlu, "İsmail Habip Sevük ile Görüştüm", *Yeni Adam*, XIII/475-476, İstanbul 1944, s. 6-7; Hasan Âli Yücel, "İsmail Habip", *Cumhuriyet*, İstanbul 21 Ocak 1954; Kadircan Kafılı, "Sevük", *Yeni Sabah*, İstanbul 23 Ocak 1954; Nazım Kemal, "İsmail Habip", a.e. (25 Ocak 1954); Hıfzı Topuz, "İsmail Habip Galatasaray'da", *Akşam*, İstanbul 25 Ocak 1954; Memet Fırat, "Şairi Beğen Fakat Aldanma! [İsmail Habip Sevük'ün Nazım Hikmet'le İlgili Görüşleri]", *Adam Sanat*, sy. 58, İstanbul 1990, s. 5-12; "Sevük, İsmail Habip", *TDEA*, VII, 548-549.

NURİ SAĞLAM

SEYAHAT

(bk. SEFER).

SEYAHAT

(السياحة)

Sözlükte "suyun yeryüzünde sürekli akması" anlamındaki *seyh* kökünden türeyen *seyâhat* (siyâha) "yürüme, gitme; insanların arasını bozmak için ortalıkta dolaşma; kendini ibadete verip ruhban hayatı yaşamak için yeryüzünde gezip dolaşma" şeklinde açıklanmakta, suyun yeryüzünde akması gibi yolculuk edene de yeryüzünde gezip dolaştığı için *sâih* veya *sey-yâh* denildiği belirtilmektedir (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "svh" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "syh" md.; İbnü'l-Esrî, II, 432; Şevkânî, II, 465). Yine "yürüme, gitme, yolculuk" gibi mânalara gelen *rihle*, *seyr* ve *sefer* kelimeleri de seyahate yakın anlamlarda kullanılmaktadır (aş. bk.). Yeni sözlüklerde yer alan seyahatle ilgili tanımları "planlı ve amaçlı yolculuk" şeklinde özetlemek mümkündür.

Kur'an-ı Kerim'de seyahat kavramı üç yerde geçmektedir. Bir âyette "sîhû" (seyahat ediniz) şeklindeki fiil kalıbıyla, putperestlere Mekke'de kalmaları için verilen süreyle ilgili olarak, "Yeryüzünde dört ay daha serbestçe dolaşın" meâlindeki cümlede yer alır (et-Tevbe 9/2). İkinci âyette "sâihûn" (seyahat edenler), Allah'ın hoşnutluğunu kazananların övgüye değer nitelikleri arasında sayılmaktadır (et-Tevbe 9/112). Tefsirlerin çoğunda sâihûn kelimesinin bu bağlamda "sâimûn" (oruç tutanlar) anlamında kullanıldığı, nitekim Hz. Peygamber'in kelimeyi bu mâna ile açıkladığı, Hz. Âişe'nin de, "Bu ümmetin seyahati oruçtur" dediği; seyahat edenler yolculukları sırasında azıksız, aç susuz kalabildikleri ve eşlerinden ayrı düşükleri gibi oruç tutanlar da belirli bir zaman zarfında bunlardan uzak durdukları için âyette bunların sâihûn diye nitelendirildiği belirtilmektedir (meselâ bk. Taberî, VI, 484-486; XII, 156). Üçüncü âyette "sâihât" (seyahat eden kadınlar) kelimesi kendileriyle evlenilmesi uygun olan kadınların iyi nitelikleri sıralanırken geçmekte olup (et-Tahrîm 66/5) tefsirlerde çoğunlukla "oruç tutan kadınlar" veya "hicret eden kadınlar" diye yorumlanmıştır (a.g.e., XII, 156). Şevkânî, *Tevbe* süresinin 112. âyetindeki sâihûn kelimesinin "oruç tutanlar" yanında "cihad edenler" veya "hicret edenler" yahut "hadis toplamak, ilim tahsil etmek için seyahate çıkanlar" mânasında kullanıldığına dair rivayetleri aktardıktan sonra Allah'ın seyahat sayesinde itaat yolunda ku-

luna fırsat sağladığını, zira kulun bu suretle insanlardan ayrılarak Allah'ın yaratığı varlıklar üzerinde düşünüp ibret alma imkânı elde ettiğini belirtmekte, dolayısıyla âyette seyahatin hakiki mânasının kastedilmiş olabileceğini ima etmektedir (*Fethu'l-kadir*, II, 465). Taberî de Kur'an'daki sâimûn kelimesinin "oruç tutanlar" anlamına geldiğini ifade eden rivayetleri sıralayıp İbn Uyeyne'nin, "Yemeyi, içmeyi ve kadını terkeden kimse sâihtir" dediğini nakleder (*Câmi'u'l-beyân*, VI, 485). Bazı şarkiyatçılar, bu tür açıklamalardan yararlanarak sâihûn kelimesinin Kur'an'da özellikle Hıristiyanlık'taki keşişlik ve manastır hayatından mülhem olarak "gezgin-ci vefî" anlamında kullanıldığını ileri sürmüştür (meselâ bk. Goldziher, s. 122-123; Touati, s. 152-153). Râgıb el-İsfahânî, sâihûn ve sâihât kelimelerinin "oruç tutanlar" anlamını belirttiğinden sonra bazılarının orucu hakiki ve hükmî diye ikiye ayırdıklarını, yeme içme ve cinsel birleşmeden uzak durmayı hakiki; göz, kulak, dil gibi organları günahlardan sakınmayı hükmî oruç saydıklarını ifade eder. Ayrıca sâihûn kelimesinden, insanları yeryüzünde dolaşarak görüp duydukları sayesinde akıl ve basiretlerini geliştirmeye çağıran âyetin (el-Hac 22/46) gereğini yerine getirenlerin kastedildiğine dair görüşe yer verir (*el-Müfredât*, "svh" md.).

Hadislerde seyahat ve aynı kökten türeyen kelimeler "suyun akıp gitmesi" şeklindeki sözlük anlamı yanında "gezme, dolaşma" mânasında da kullanılmıştır (Wensinck, *el-Mu'cem*, "svh" md.). "Seyahat ediniz, sıhhat bulunuz" mânasındaki bir hadis sıhhati tartışmalı olmakla birlikte kaynaklarda sıkça zikredilmiştir. İbnü'l-Esir'e göre Hz. Peygamber, "İslâm'da seyahat yoktur" meâlindeki hadisiyle şehirlerden ayrılarak cuma namazını ve cemaati terk etmeyi veya kötülük yapmak, insanların arasına fitne sokmak için ortalıkta dolaşmayı kastetmiştir (*en-Nihâye*, II, 532). Araplar'da yaygın olan seyahat geleneğine uygun biçimde bizzat Resûl-i Ekrem'in de sûtanneye verildiği günlerden itibaren defalarca seyahate çıktığı bilinmektedir (Muhammed Hamîdullah, bk. bibl.). Hz. Âişe'ye atfedilen bir rivayette Hz. Ebû Bekir'in Mekke döneminin zor günlerinde Habeşistan'a doğru seyahate çıktığı, yolda karşılaştığı bir kişinin nereye gittiğini sorması üzerine, "Kavmim beni yurdumdan çıkardı, yeryüzünde dolaşıp rabbime ibadet etmek istiyorum" dediği belirtilir (Buhârî, "Menâkıb", 45; "Kefâlet", 4). Bu rivayetten daha o zamanlarda seyahatin iba-

det vesilesi olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

Kur'an'da günümüzdeki tanımıyla bir amaca yönelik olan seyahati ifade etmek için "seyr" kökünden kelimeler kullanılmıştır (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "syr" md.). İlgili âyetlerde, "Yeryüzünde gezip dolaşmazlar mı?" gibi soru ifadeleriyle yahut, "Yeryüzünde gezip dolaşın" şeklindeki emirlerle insanlar seyahat ederek gördüklerinden, özellikle kötülükleri, inkâr ve isyanları yüzünden yok olup giden eski kavimlerin bıraktığı kalıntılardan ibret almaya teşvik edilmiştir. Seyr ve türevleri aynı anlamda pek çok hadiste de yer alır (Wensinck, *el-Mu'cem*, "syr" md.). "Rihle" kelimesi Kur'an'da bir âyette geçmektedir (el-Kureş 106/2). Bu âyette Kureş kabilesinin yaz ve kış mevsimlerinde çeşitli ülkelere günden içinde seyahat edebilmesi Allah'ın bu kabileye bir lutfu olarak gösterilmektedir. Burada Araplar'ın yazın Şam, kışın Yemen tarafına yapmayı âdet haline getirdikleri seyahate işaret edilmektedir (meselâ bk. Taberî, XII, 702-703). Rihle hadislerde (Wensinck, *el-Mu'cem*, "rhl" md.) ve diğer kaynaklarda da "seyahat" mânasında sıkça kullanılır. "Sefer" kelimesi çoğunda bazı fikhî hükümlerin yer aldığı yedi âyette "yolculuk" anlamında geçmektedir. Kelimenin çeşitli türevleri hadislerde de kullanılmıştır (bk. SEFER). Ayrıca sefer ve seyr tasavvuf literatüründe "kalbin Hakk'a yönelmesi" şeklinde tanımlanır (Tehânevî, I, 655-656).

Kaynaklarda amacı bakımından değişik seyahatlerden söz edilir. İlim Tahsili İçin Seyahat. Hz. Peygamber çeşitli hadislerinde ilim tahsili için seyahate çıkmanın önemini ifade etmiştir. Bir hadiste, "İlim elde etmek amacıyla evinden çıkan kimse evine dönünceye kadar geçirdiği bütün zamanını Allah yolunda harcamış sayılır" (İbn Mâce, "Cihâd", 13; Tirmizî, "İlim", 2); diğer bir hadiste, "İlim elde etmek için yola çıkanlara Allah cennetin yollarından birini bulmayı kolaylaştırır" (*Müsned*, II, 252, 325, 407; Buhârî, "İlim", 10; Ebû Dâvûd, "İlim", 1) buyurulmuştur. Bunun yanında Kur'an'ın ilk emrinin "oku!" olması (el-Alak 96/1), çeşitli âyetlerde ilmin, âlimlerin ve hikmetin yüceltilmesi (meselâ bk. el-Bakara 2/269; ez-Zümer 39/9; el-Mücâdile 58/11) müslümanlarda ilim sevgisini doğurmuş, özellikle Resûlullah'ın hadislerine ulaşma tutkusu bilgi amaçlı seyahatlerin en önemli etkenlerinden birini oluşturmuştur (bk. RİHLE). Bilgi edinmek için birçok âlim çeşitli ilim merkezlerini dolaşmış, buralarda çok sayıda âlimle tanışıp öğrenim gördükten sonra başka merkezlere gitmiş,

ömürlerini bu şekilde öğrenim ve öğretim seyahatleriyle geçiren, ana yurdundan binlerce kilometre uzaklara giderek oralara yerleşen âlimler olmuştur. Meselâ Fârâbî aslen Türkistanlı olup ilim seyahatine çıkarak, Irak ve Suriye bölgelerinde dolaşmıştır. Mağrib'deki Tilimsân'da doğan Ahmed b. Muhammed el-Makkarî Fas, Merakeş, Tunus, İskenderiye, Kahire, Hicaz, Kudüs, Şam ve Gazze gibi merkezlere ilmî seyahatler yapmış, bu sayede *Nefhu't-tib* adlı eserinde 280'den fazla âlimi tanıtmıştır. Pek çok âlimin en önemli eserleri bu tür seyahatlerin ürünüdür. Gazzâlî de *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn* adlı kitabını yaklaşık on yıllık seyahati sırasında hazırlamıştır. Yine Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'si onun Mekke seyahatinin mahsulüdür. İlim için seyahate bu derece önem verilmesinde ilmi en tanınmış hocalardan öğrenme, onlardan icâzet alma, böylece âlimler silsilesinde kendine bir yer edinme ihtiyacı da rol oynamıştır (Touati, s. 13).

Dil Eğitimi. Arap dillerinin fasih Arapça'yı bedevilerin ağızından dinleyip öğrenmek için yaptıkları uzun yolculukların da İslâm seyahat kültüründe önemli yeri vardır. Bu tür seyahatler, başta Kur'an olmak üzere temel İslâmî kaynakların doğru anlaşılması ve yorumlanması ihtiyacının bir sonucudur. Dil ve kıraat âlimi Ali b. Hamza el-Kisâî, ileri yaşlarında Kûfe'de yaptığı bir konuşma esnasında bir kelimeyi yanlış kullanması sebebiyle eleştirilmesi üzerine önce nahiv dersleri almış, ardından dil âlimi Halîl b. Ahmed'in tavsiyesine uyarak Arapça'nın en iyi konuşulduğu Hicaz, Necd ve Tihâme'deki bedevilerden fasih Arapça'yı öğrenmek amacıyla seyahate çıkmıştır. Kûfe'ye dönen Kisâî, vefat etmiş bulunan Halîl b. Ahmed'in yerine Yunus b. Habîb'in ders verdiği camiye uğramış, aralarında geçen ilmî tartışmalar sonunda Yunus b. Habîb onun üstünlüğünü kabul ederek hocalık görevini ona bırakmıştır. Kisâî'nin öğrencisi olan Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ da aynı maksatla çöl seyahatlerine çıkmış, sonunda Halife Me'mûn'un sarayında gözde âlimlerden olmuştur (*a.g.e.*, s. 59-60).

İbadet Maksadıyla Seyahat. Bu tür seyahatlerin başında hac yolculuğu gelir, cihad yolculuğu da bu çerçevede zikredilir. Gazzâlî'nin *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*'inde belirtildiği gibi (II, 247-248) bilhassa tasavvuf kaynaklarında kişinin, görüp duyduklarının dinî hayatına katkı sağlaması sebebiyle peygamberlerin ve diğer din büyüklerinin kabirlerini, hayatta olan âlimleri ve velileri ziyaret etmesi bu kapsamda de-

ğerlendirilmiştir. Özellikle hac ibadeti her yıl İslâm dünyasında düzenli bir seyahat geleneğinin oluşmasını, yolcuların ağırlanmasıyla ilgili kurum ve kuralların gelişmesini sağlamış; hacıların yedirilmesi, içirilmesi ve barındırılması gibi temeli İslâm öncesi dönemlere dayanan hizmetleri kurumsal bir yapıya kavuşturmuş, Mekke ve Medine İslâm âlimleri için buluşma ve bilgi alışverişi merkezi haline gelmiştir.

Tasavvufî Seyahat. Kur'ân-ı Kerim'in Kehf sûresinde geçen ve Mûsâ'nın, hakikat bilgisine ulaşmak için yanında bir gençle birlikte seyahate çıkmasını anlatan kıssa sûfîlere ilham kaynağı olmuştur. Esasen tasavvufî hayat Allah'a doğru bir yürüyüştür. Farklı yolların izlenebildiği bu yolculuk sırasında çeşitli yerlerde konaklayıp mânevî mertebeler elde eden sâlik sonunda Allah'a ulaşır. Kuşeyrî, *Tevbe* sûresinin 12. âyetinde geçen "sâihûn" kelimesini diğer müfessirler gibi "sâimûn" diye açıklamış, ancak buna "Allah'tan başkasını müşahadeye yönelmekten kendilerini alıkoyanlar, Allah'tan başkasına hizmet etmeyi kendilerine yasaklayanlar ve yalnız Allah ile olup O'na güvenenler" anlamını da vermiştir. Kuşeyrî, aynı kelimeyi "ibret almak için yeryüzünde seyahate çıkanlar" veya "varlığın sırlarını kavramak amacıyla kalp dünyalarının seyahat edenler" şeklinde açıklayanların bulunduğunu da kaydeder (*Le'tâ'ifü'l-işârât*, II, 67). Süfî geleneğinde mânevî seyahatin istenen sonucu vermesi için bedenî seyahatten de faydalanılmış, yolculukta uyulması gereken kurallar ve gözetilmesi gereken amaçlar üzerinde durulmuştur (meselâ bk. Gazzâlî, II, 251-267). Kelâbâzî'nin naklettiğine göre Muhammed b. Ahmed el-Fâsî, tasavvufun on erkânından birinin gördüklerinden ders çıkarmak maksadıyla dünyanın çeşitli bölgelerini gezmek olduğunu söylemiştir (*et-Ta'arruf*, s. 89-90). Süfîler nefislerini güçlüklerle sınavı terbiye etmek, tevekkül derinden yaşamak, gördüklerinden ibret almak, gönül dünyalarını arındırmak için vatanlarını ve ailelerini terkedip ülkeden ülkeye do-laştıklarından "seyyâhîn" diye adlandırılmıştır (a.g.e., s. 21; *Edebü'l-mülûk*, s. 58-59; ayrıca bk. SEFER). Tabakat ve menâkıb kitaplarında sürekli gezmelerinden dolayı abdal, derviş gibi isimlerle de anılan birçok süfînin ruhsal gelişme ve yücelmenin sırrını seyahatte aradığı; uzak diyarlardan, Endülüs'ten Mekke, Medine, Kudüs gibi mânevîyat iklimlerine gelerek buralarda tasavvufun ünlü şahsiyetleriyle görüşüp onların mârifet birikiminden yararlanmak veya ölmüş olanların kabirlerini ziyaret edip

ruhanîyetlerinden istifade etmek için çileli yolculuklar yaptığı, zühd ve riyâzet için elverişli ortamlar olan dağlarda, çöllerde yaşadığı anlatılmaktadır. Bu eserler onların seyahatleri sayesinde kazandıkları tecrübeleri, katettikleri mânevî merhaleleri anlatan ibretli hikâyelerle doludur (bazı örnekler için bk. Touati, s. 159-180).

Coğrafya, Tarih ve Kültür Konularında Bilgi Toplamak İçin Yapılan Seyahat. Bu seyahatlerin ilim öğrenme ve öğretme yanında ülkelerin coğrafi özellikleri, tarihleri, siyasî, idarî, ekonomik ve sosyal durumları, dinî ve ahlâkî özellikleri vb. konularda bilgi toplama gibi daha geniş amaçları da vardır. II. (VIII.) yüzyılın sonlarından itibaren Hint, İnan ve Grek kaynaklı matematik, astronomi ve coğrafya eserlerinin tanınmaya başlanmasıyla İslâm dünyasında coğrafya bir ilim dalı olarak ortaya çıkmış, III. (IX.) yüzyıldan itibaren coğrafya kitaplarının hazırlanmasında bu seyahatlerin önemli payı olmuştur. İlk coğrafyacı-lardan olan *Kitâbü'l-Büldân*'in müellifi Ya'kûbî Ermenistan, Horasan, Hindistan, Filistin, Mısır, Cezayir, Mağrib gibi ülkelere seyahatler yapmıştır. Ali b. Hüseyin el-Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* ve *et-Tenbîh ve'l-işrâf* adlı eserlerini yazmadan önce seyahate çıkmış, ayrıca *Kitâbü'l-Kazâyâ ve't-tecârib* adıyla bir seyahatnâme yazmıştır. İlk coğrafyacılarından İbn Havkal'in *Kitâbü Süreti'l-arz (el-Mesâlik ve'l-memâlik)* başlıklı eseri de otuz dört yıllık seyahatin ürünüdür. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî'nin, *Ahsenü't-tekâsîm fi ma'rifeti'l-ekâlîm* adlı eserini yazmadan önce çıktığı seyahatleri sırasında farklı insanlarla görüşmesi, çöllerde yolunu kaybetmesi, Lübnan dağlarında münzevilerle karşılaşması, boğulma tehlikeleri atlattığı, yolunu kesen eşkıyalarla karşılaşması, hapishanelere düşmesi, casuslukla suçlanıp tutuklanması, defalarca ölümle yüz yüze gelmesi, serserilerin arasına düşmesi gibi olaylara dair verdiği mâlûmat o dönemdeki bilgi aşkına işaret etmesi bakımından ilgi çekicidir. Bu seyahat geleneği sonraki asırlarda devam etmiştir (bk. COĞRAFYA). Bu yolculuklara ticarî seyahatlerle gazâ ve fetih için sınır boylarına yapılan seyahatler gibi (bk. RİBÂT) başka seyahatleri de eklemek gerekir. Son yıllarda İslâm dünyasında hızla gelişen turizm hareketleri yanında bazı dinî günler münasebetiyle düzenlenen geziler de giderek yaygınlık kazanmakta, turizm firmaları ramazan aylarında, kandillerde vb. dinî günlerde yurt içine ve yurt dışına turlar düzenlemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, II, 432-433, 532; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 655-656; *Müsned*, II, 252, 325, 407; IV, 159; Dârimî, "Mu'kaddime", 47; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, Beyrut 1412/1992, VI, 484-486; XII, 156, 702-703; Kelâbâzî, *et-Ta'arruf li-mezhebi ehli't-tasavvuf*, Beyrut 1407/1986, s. 21, 89-90; Makdisî, *Ahsenü't-tekâsîm*, s. 43-45; Kuşeyrî, *Le'tâ'ifü'l-işârât*, Kahire 1981, II, 67; Gazzâlî, *İhyâ', II, 247-248, 251-267; Şevkânî, Fethu'l-kadir*, Beyrut 1412/1992, II, 465, 466; I. Goldziher, *Le dogme et la loi de l'Islam* (trc. F. Arin), Paris 1920, s. 122-123; *Edebü'l-mülûk fi beyâni hakâ'iki't-tasavvuf* (nşr. B. Radtke), Beyrut 1991, s. 58-59; H. Touati, *Ortaçağ'da İslâm ve Seyahat* (trc. Ali Berktaş), İstanbul 2004; Muhammed Hamidullah, "Hz. Peygamber'in İslâm Öncesi Seyahatleri" (trc. Abdullah Aydınlı), *İİFD*, IV (1980), s. 327-342; Ahmed Riyâz, "er-Rihlât ve'r-rihâletü'l-müslimûn", *el-Mevsû'atü'l-İslâmiyyetü'l-âmme*, Kahire 1422/ 2001, s. 681-682; Ahmed et-Tabib, "es-Siyâha", a.e., s. 786-787.

MUSTAFA ÇAĞRICI

SEYAHATNÂME

(سياحتنامه)

Çeşitli amaçlarla yapılan seyahatler dolayısıyla kaleme alınan eserlere verilen ortak isim.

Arapça "gezme, gezi" anlamındaki *seyâhat* ile (aslı siyâhat) Farsça *nâme* (risâle, mektup) kelimelerinden oluşan *seyâhat-nâme* "gezi mektubu, gezi eseri" mânasına gelir. Buna Fars edebiyatında *sefer-nâme* adı da verilir. Arap edebiyatında "seyahat" ve "seyahatnâme" anlamında daha çok *rihle* kelimesi kullanılır. *Edebü'r-rihle*, *edebü'r-rahâlât* terkipleri modern zamanlarda ortaya çıkmış, özellikle İbn Battûta seyahatnâmesinin XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Fransızca, İngilizce gibi dillere çevrilmesinden sonra Arap edebiyatında kullanılmaya başlanmıştır. *Rihle*, "bir yerden bir yere göç etmek" mânasındaki *rahil* (veya aynı anlamdaki *irtihâl*) masdarından isim olup "göç" demektir. Eski Arap şiirinde, Kur'an'da ve hadislerde *rihle* "göç, yolculuk, gezi, seyahat" anlamlarında kullanılmış, Kur'an'da Kureyş kabilesinin ticaret amacıyla yaptığı yolculuk ve seyahatler *rihle* diye anılmıştır (Kureyş 106/1-2).

Asr-ı saâdet ve Hulefâ-yi Râşidîn döneminden itibaren İslâm dinini yaymaya vesile olan fetihleri kolaylaştırma, fetihler neticesinde genişleyen İslâm topraklarını oluşturran beldeleri ve halkını tanıma, başta hadis olmak üzere çeşitli ilimleri tahsil etme vb. amaçlarla müslümanlar tarafından seyahatler gerçekleştirilmiş ve seyahatnâmeler kaleme alınmıştır. İslâm'da bi-